

הושענה רבה

הושענא־דבה

מוקדש לספריות התורניות
בישיבות ואולפנות בני עקיבא
לע"נ השר ח. מ. שפירא ז"ל
מקדן המלגות ע"ש השר
שרכו ישיבות בני עקיבא בישראל

אני והו הושיעה נא

(סוכה מ"ח, א)

יום הושענא

בשביעי בעשרים ואחד לחדש, היתה דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר
אמרנא אל זרבבל בן שלתיאל פחת יהודה ואל הושע בן הוצדק הפהן
הגדול ואל שארית העם לאמר. מי בכם הנשאר אשר ראה את הבית הזה
בכבודו הראשון, ומה אתם רואים אתו עתה הלוא כמהו כאין בעיניכם.
ועתה חזק זרבבל נאם ה' וחזק הושע בן הוצדק הפהן הגדול וחזק כל
עם הארץ נאם ה' ועשו, כי אני אתכם נאם ה' צבאות.

(חגי ב', א-ד)

טיעת עצי עשב, ישאו היום מזבח להסב.

(פיוטים)

מצות ערבה כיצד? — מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא.
יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן
בצדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח.

(סוכה מ"ה, א)

בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים: אנא ד' הושיעה
נא, אנא ד' הצליחה נא. ר' יהודה אומר: אני והו הושיעה נא. ואותו
היום מקיפין את המזבח שבע פעמים.

(סוכה מ"ה, א)

אני משמות השם יתברך וכמו כן והו, כך אמרו המפרשים לגמרא. ואני אומר
שהוא קורא ורומז למה שאומר „ראו עתה כי אני אני הוא“
שזה הפסוק בא בשמירת
ישראל וישועתם. וכאילו אמר: אתה שאמרת „ראו עתה כי אני אני הוא“ הושיעה
נא כמו שהבטחתנו. ומקצת הגאונים אמרו שהוא רוצה בו: מי שאני והוא בצרה — הושיעה
נא. וזה על דרך הפשט, והוא אמרו יתעלה „עמו אנכי בצרה“.

(רמב"ם, פי' המשניות, סוכה פ' ד)

וכיצד היא סדר ההקפה? — כל ישראל גדולים וקטנים נוטלין
את לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין
אחת, ואותו היום היו מקיפין ז' פעמים. אמר ר' חייא [בירושלמי סוכה
פ"ד ה"ג הגי': רב אחא]: זכר ליריחו. הא תינח בזמן שיש מזבח,

בזמן הזה חזן בית הכנסת עומד כמלאך האלקים וספר תורה בזרועו
והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח.

(ילקוט תהלים סס"ח תש"ג)

כוונת הקפת המזבח בחג, שישמרנו הא—ל מסביב מאויבים, כמו שכתוב: חונה
מלאך ד' סביב ליראיו. והוא ענין הקפת יריחו, ששה ימים בכל יום פעם אחת וביום
השביעי שבע פעמים, למטלת אויבים. והקפת המזבח על שם הכתוב, ואסובבה את מזבחך
ד"ה היא כמו הקפת יריחו. וכמו שהערבה כלה על ידי חבוט, כך יכלו הרשעים.

(מהרש"א, סוכה מ"ה, א)

פעם אחת חל שביעי של ערבה להיות בשבת, והביאו מרביות
של ערבה מערב שבת והניחום בעזרה, והכירו בהם ביתוסים [שאינם
מודים שחבוט ערבה דוחה שבת] ונטלום וכבשום תחת האבנים [ויודעים
הם בחכמים שלא יטלטלו האבנים למחר], למחר הכירו בהן עמי הארץ
[שלא היו בקיאין באיסור טלטול] ושמטום מתחת האבנים. והביאום
הכהנים וזקפום בצדי המזבח.

(סוכה מ"ג, ב)

איתמר, ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי, חד אמר: ערבה — יסוד
נביאים [תקנה], וחד אמר: ערבה — מנהג נביאים [ולא תקנה]. — — —
והא אמר ר' יוחנן ערבה — — — הלכה למשה מסיני? — — —
כאן במקדש [הלכה למשה מסיני], כאן בגבולין [יסוד נביאים].

(סוכה מ"ד, א)

אמר ר' יונה: כתיב (ישעיה נ"ח) ואותי יום יום ידרושון, זו
תקיעה וערבה [שני ימים בשנה הכל דורשין את ד', מקטנם ועד
גדולם, והם: יו"ט של ראש השנה ויום שביעי של ערבה שהכל
שומעין תקיעת-שופר והכל נוטלין הערבה — קרבן העדה].

(ירושלמי ראש השנה, פ"ד הל' ח)

מפני שראש השנה הוא תחילת דין והושענא רבה חתימת גזר דין

(י"ד משה)

מעשה באדם אחד שנתנה לו אשתו עשרה שקלים ביום הושענא
ואמרה לו: צא לשוק וקנה משהו לבניך. משיצא לשוק פגעו בו גבאי
צדקה ואמרו לו: תן חלקך במצוה, שאנו קונים תכשיט ליתומה אחת.

לקח אותו אדם את עשרה השקלים ונתן להם. ונתבייש לילך לביתו. הלך לו לבית הכנסת וראה שם אתרוגים שהתינוקות מקלקלים ביום-הושענא. כאותה ששנינו: מיד התינוקות שומטין לולביהם ואוכלים אתרוגיהם. לקח מהם ומלא שקו והלך לפרוש לים הגדול עד שהגיע למדינת המלך. כיון שהגיע לשם נודמנה השעה שחשש המלך במעיו. ראה המלך בחלומו שאומרים לו: אכול מאלו האתרוגים שהיהודים מתפללים עמהם ביום-הושענא ותרפא. התחילו מחפשים בכל הערים ובכל האניות הבאות ולא מצאו. הלכו ומצאו לאותו אדם שהוא יושב על שקו. חפשו ומצאו שם אתרוגים. שאלו אותו: מהיכן האתרוגים הללו? אמר להם: מאלה שהיהודים מתפללים עמהם ביום-הושענא. מיד לקחו את השק והביאו אותו לפני המלך. משאכל המלך מן האתרוגים ונתרפא פינה את השק מאתרוגיו ומלא אותו דינרים. לקיים מה שנאמר (איוב ל"ד, יא) „כי פועל אדם ישלם לו“.

(ויקרא רבה פ' ל"ז)

אי זכי בתשובה ולאו שלימותא כדקא יאות, תליין ליה עד ההוא יומא בתראה דעצרת, דהוא תמינאה לחג [עד ההוא יומא ולא עד בכלל כי גמר הדין הוא בהושענא-רבה — של"ה].

(זוהר ויחי, ר"כ)

ביומא שביעאה דחג הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורן מתערי ומסתיימן בהאי יומא.

(זוהר צו, ל"א, ב)

...הר הזיתים, אשר עמדה השכינה עליו — — — הוא המקום אשר נתפלל בו בימות החגים מול היכל ד' ביום הושענא, ושם יברכו כל בית ישראל, מדינה ומדינה קהלותיה זקניה ונדיביה.

(מתוך מכתבם של בני ירושלים ל„קהלות הקודש

המפורים בכל הארצות“ נכתב בשנת אלף תצ"ט (או שס"ט)

לשטרות. נתפרסם ע"י הח' הרכבי ב„אוצר טוב“ של

ברלינר, תרל"ז, עמ' 81—77)

רב האי גאון היה עולה בכל שנה לירושלים מבבל והיה שם בחג הסוכות, כי היו מקיפין את הר הזיתים בהושענא רבה ז' פעמים ואומרים מזמורים שסדר להם רב האי.

(ספר חסידים, הוצ' מקיצי נרדמים, סי' תר"ל)

„סר צלם מעליהם” — יתכן שירמוז הכתוב למה שנודע, כי בלי צל-החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא, לכך יאמר: כבר סר צלם מעליהם, כנגזר עליהם מיתה. וד' אתנו כי הוא השוכן בקרבנו.

(רמב"ן, במדבר י"ד, ט)

לפי שבחג עת המים הוצרכו בלי צל שלפניו לראות כמה קרקפתא דגברי צריכים לפרנסה, ומראים בצל ואומרים המלאכים: פלוני לא יחיה, הרי אינו צריך למים ולפרנסה, — סר צלם מעליהם וד' אתנו.

(הרוקח)

ונהגו כמה בני אדם לקום ממשכבם בליל יום-הערבה ומסתכלים אם יראו צל ראשם בלבנה, ויש סמך למנהג ממה שנמצא באגדה על פסוק „סר צלם מעליהם” שלא נראה צל ראשם ביום-ערבה.

(כלבו, סי' ג-ב)

וזה הצל אינו צל האדם ממש, כי העומד אצל הלבנה או אצל האורה, אי אפשר שלא יהיה לו צל. אלא הוא צל-הצל, הנקרא בדברי רבותינו „בבואה דבבואה”.

(אבודרהם)

ויום ערבה הוא יום חתימת הדין

(שבלי הלקט, כלל קכ"א)

בלי הושענא רבה חותמין ולכך נקרא בצאת השנה.

(ספר חסידים, תתשמ"ד)

אחד לא ראה בלי הושענא-רבה צל ראשו והתענה הוא ואוהביו הרבה צומות ונתן צדקה הרבה וחי כמה שנים אחר כך, כדכתיב (משלי י"א, ד) צדקה תציל ממות.

(שם)

אעפ"י שלא נקרא יום השביעי של חג שבתון, מכל מקום הוא תכלית החג ותכלית ההקפה ותשלומי הפרים שבעים כנגד שבעים אומות, שהם מתמעטין והולכין. וכן ההקפות — זכר לדבר יריחו, כדאמרינן

„למחר הכירו בהן עמי הארץ ושמטום מתחת האבנים". כך הורה להם הרגש הבריאה הטבעי. זהו המושג של „קנאים פוגעים בו".
חבוט-ערבה יש לה איפוא משמעות אחרת: לא שחובטין אותה אלא שחובטין בה...

(מפי מרן הרב זצוק"ל)

הושענא למענך דורשנו

הושענא, רבש"ע! — למענך, שכתבת בתורתך שהמוצא אבידה צריך להחזיק בה „עד דרוש אחיך אותו" עד שבעל האבידה בא ודורש אותה, ואנחנו עמך אבודים בין האומות זה אלפים שנה ואין אתה דורש אותנו, הרינו מפילים אפוא תחנתנו לפניך: דורשנו! הגיעה השעה שתקיים בנו עד דרוש...

(הצדיק ר' משה ליב ז"ל מססוב — מאוצרנו העתיק)

כהושעת

שומרי מצות

וחוכי ישועות

אל למושעות

והושיעה נא